ئەگەرچی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا هێشتا دەرەتانی خوێندن بە زمانی زگماکی بۆ کوردان بە باشی نەڕەخساوە، بەڵام تاکی وشیاری کورد دژی ئەو چارەنووسە لەپێشدا دیاری کراوە دەوەستێت و لە زمانەکەیدا داهێنان دەکات و خزمەت بە دەوڵەمەندکردنی کەلەپوور و فەرهەنگ و زمانەکەی دەکات.

یەکێک لەو گەنجە لە خۆبردووانە کە سەرەڕای نەبوونی هەلومەرجی لەبار بۆ خوێندنی ئەکادیمی ئەدەبی کوردی، توانیویەتی لە پەراوێزی پیشەی بەرگدروویەکەی کە سەرچاوەی بژێوی ژیانی خۆی و بنەماڵەکەیەتی، دەست بداتە قەڵەم و ئەسپی خۆی لە بواری جۆراوجۆری وەک شیعر و چیرۆک و وەرگێڕاندا تاو بدات و بە کۆکردنەوەی وشە پەتییە کوردییەکانی ناوچە جۆراوجۆرەکانی کوردستان و دانانی قامووس بەپێی توانا، ئەو کەلەبەرەی زمانی کوردی پڕ بکاتەوە.

ئەمین گەردیگلانی قەڵەمێکی گەنجە سەرەڕای ئەوەی کە ماوەیەکی کورتە هاتۆتە گۆڕەپانی نووسین و داهێنانەوە، توانیویەتی بدرەوشێتەوە و بوونی بەردەوامی هەبێت.

بە مەبەستی زیاتر ناسینی خوێنەرانی ڕامان، وتووێژێکی کورتمان لەگەڵی سازداوە کە دەربڕی هزر و بۆچوونەکانیەتی.

ئەمین گەردیگلانی:
وەرگێڕان لەلای زۆر کەس مانا کردنەوەیە، بەڵام لەلای من مانا گەیاندنە

ئا: خەبات ڕەسووڵی

* ئێوە وەک وەرگێڕێک، بەپێی چ تایبەتمەندییەک، پێویستی وەرگێڕانی دەقێک بەشیاوی وەرگێڕان بۆ سەر زمانی کوردی دەزانن؟

– کاتێک بەرهەمێک دەخوێنمەوە، چ شیعر بێ، چ چیرۆک بێ یان ڕۆمان بێت، ئەگەر لە باری ڕۆحییەوە لە من نزیک بێ و هەستم ببزوێنێ یان زۆر کات کە بابەتێک دەخوێنمەوە، پێم وایە دەبوایە ئەو بەرهەمە بە قەڵەمی من بوایە و من بمنووسیبوایە و لەگەڵ هەستم هێندە نزیک بێ، لەو کاتەدایە کە بڕیار دەدەم ئەو بابەتە وەرگێڕمە سەر زمانی کوردی.

سەرەتا جارێکی دەخوێنمەوە، جاری دووەم دەیخوێنمەوە و پاشان دەست دەکەم بە وەرگێڕانی بابەتەکە. بە بڕوای من وەرگێڕان دووبارە نووسینەوەی دەقەو ئافراندنێکی هونەریی ئەو بەرهەمەیە بە زمانی دووەم. وەرگێڕان لە ڕوانگەی زۆر کەسەوە ماناکردنەوەیە، بەڵام لەلای من مانا گەیاندنە. کاتێک پەرەگرافێک دەخوێنمەوە دێنم وای دەنووسمەوە کە کوردێک ئەگەر بیویستبایە ئەو قسەیە بکات وای دەنووسێ. وشە بە وشە وەرگێڕان کردنی بابەتم پێ هەڵەیە. بە بڕوای من وەرگێڕانی سەرکەوتووش دەبێ واتایی بێت و ڕستە بە ڕستە و وشە بە وشەش نەبێت.

* ئاستەنگەکانی وەرگێڕان بۆ سەر زمانی کوردی لە چیدا دەبینیت؟

– من بەپێی شارەزاییم لە زمانی فارسی و بەپێی ژیانم لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەتوانم وەڵامی ئەو پرسیارە بدەمەوە. ئێمە لەو دیو بەهۆی ئەوەی کە زمانی کوردیان بەشێوەی قوتابخانە نەخوێندووە، لەوانەیە تووشی زۆر گیروگرفت ببین.

ڕەنگبێ نەتوانین وشەی بەرامبەر بە وشەکە بدۆزینەوە یان ڕەنگە هەر نەمانبێ، چونکە زمانی کوردی زمانێکی سروشتی و کشتوکاڵییە و کەمتر لە بوارەکانی دیکەدا کاری لەسەر کراوە. تۆ سەیردەکەی بۆ باری سروشتی بۆ هەر وشەیەک سەدان وشەمان هەیە، بۆ وێنە بۆ وشەی گەردەلوول نزیکەی بیست و پێنج دانە وشەمان هەیە کە لە فارسیدا تەنیا (گردباد) یان هەیە.

ئێمە لەباری وشەی سروشتییەوە گرفتمان نییە. بۆ کەرەستەکانی کشتوکاڵی بەدەیان ناومان هەیە، چونکە ئێمە لەگەڵ ئەوانە ژیاوین و ئەوانە لە دەوروبەرمان بوون. ئەگەر کۆمەڵگاکەمان لەوە پێشکەوتووتر بوایە و شتی زانستیشمان لە دەوروبەر بوایە بە دڵنیاییەوە ئێستا ئەو وشانەشمان دەبوو، بۆیە جاری وایە دێینە سەر وەرگێڕانێک بۆ وشەیەک یان بۆ دەستەواژەیەک پەکت دەکەوێت، ئەوەش لەو هەلومەرجەوە سەرچاوە دەگرێت کە کوردو زمانی کوردی تێیدا ژیاوە. بۆ قەرەبووکردنەوەی ئەو حاڵەتە زۆر جار وەرگێڕو نووسەرەکان دێن بۆ چارەسەرکردنی ئەو گرفتە وشە دادەتاشن، ئەو داتاشینانە ئەگەر لە کانگایەکی زانستییەوە سەرچاوە نەگرێت زۆر ناشیرینەو پتر زمان دەڕووخێنێت تاکو خزمەتی بکات.

بۆ وێنە بۆ دەستەواژەی (ساختارگرایی) یەکێک پێی دەڵێ (دارشت خوازی) یەکێک پێی دەڵێ (پێکهاتە خوازی) هەزار ناویان بۆ داناوە و هەرکەس هەڵدەستێ لە وتارەکەی خۆیدا بەشێوەیەک ناوی دێنێت.

هیچیشمان دەروەستی ئەوە نین بزانین چ وشەیەک بەڕاستی جوانە تەنیا کەڵک لەو وەربگرین. هەر کەسێک وشەکەی خۆی پێی دروستترە.

* ئەو حاڵەتەی باسی دەکەی لە چییەوە سەرچاوە دەگرێت؟

– بە بڕوای من ئەو پاشاگەردانییە لە نەبوونی دەروەستییەوە بۆ زمانی زگماکی سەرچاوە دەگرێت، لە پاڵ ئەوەشدا نەبوونی سەنتەرێکی زمانەوانی کە هەموومان لەژێر سێبەری خۆیدا کۆبکاتەوە دەبینرێت و هەست پێ دەکرێت.

ئەگەر فەرهەنگستانێکمان ببوایە وەک جاران کە کۆڕی زانیاری ئەوەی بەباشی بەڕێوە دەبرد، ئێستا ئەو ئیشە بەردەوام ببوایە و ئەو وشانەی کە پسپۆڕانی زمان دایدەنێن لەلایەن ڕاگەیاندن و پەروەردەوە ڕەچاو بکرێت پێم وایە وەزعەکە بەرەو باشی دەڕوا.

* ڕوانگەت سەبارەت بەو پرۆسەی وەرگێڕانەی کە هەنووکە لە ئارا دایە چۆنە؟

– بە خۆشییەوە ئێستا وەرگێڕان بۆ سەر زمانی کوردی زۆرە و هەڵەکەش بۆ خزمەتکردن بۆ زمانی کوردی ڕەخساوە. لە ڕابردوودا زۆر بە چەتوونی دەمانتوانی تەنانەت باشترین بەرهەمەکانی نەتەوەییمان چاپ و بڵاو بکەینەوە، بەڵام ئێستا دۆخەکە گۆڕاوە. ئێستا لە زۆربەی

زمانەکانەوە کورد بۆ سەرزمانەکەی خۆی وەرگێڕان دەکات، بەڵام بەداخەوە لە بەرامبەر ئەو هەلە زێڕینەدا هەندێک کەس وەرگێڕانیان کردۆتە ئامرازێک بۆ پەیداکردنی بژێوی ڕۆژانەیان و دادەنیشن کتێب وەردەگێڕن بێ ئەوەی ئەو کتێبەیان بەدڵ بێ و لەسەر ئەوان کاریگەری بووبێت. وەرگێڕانێکی وشک و ڕەق و تەق پێشکەش بە جەماوەر دەکەن لە هەموو بارێکەوە گیروگرفت بۆ خۆشیان و بۆ زمانەکە دروست دەکەن.

لێرەشدا نەبوونی سەنتەرێکی فەرمی پسپۆڕ دەبینرێت کە بەو وەرگێڕانانەدا بچێتەوە و نەهێڵن وەرگێڕاوی خراپ بێتە بازاڕەوە. لێژنەیەک هەبێ کە هەڵیان سەنگێنێ. ئێستا وەرگێڕانی زۆرو بۆر هێرشی هێناوە و خەریکە پانتایی زمانی کوردی تێک دەدا، ئەوەش نەتەنیا خزمەت نییە بەڵکو ڕووخاندنە. ئەوەش لە خزمەت زمانی کوردیدا نییە، بەڵکو لە خزمەت بەرژەوەندی تاکدایە، دیارە ڕێزم بۆ ئەو کەسانە هەیە کە بە دەروەستییەوە وەرگێڕان دەکەن، بەڵام لە پاڵ ئەوانەشەوە کۆمەڵێکی زۆر وەرگێڕی خراپ سەریان هەڵداوە کە بوونەتە (هۆرە)ی زمانی کوردی.

* ئەرکەکانی وەرگێڕ لەبەرامبەر دەق و نووسەری بابەتەکەدا چییە؟

– بە بڕوای من ئەمانەتدارییە. وانەبێ کە بەرهەمەکەی چاپ کرد ناوێک لە نووسەرەکە نەبات یان بە کەیفی خۆی هەڵکوتێتە سەر نووسەرەکەو چۆنی لێی حاڵی بوو دەقەکە وا وەرگێڕێتەوە. ئێستا دەبینین کەسانێک وەرگێڕان دەکەن، دەبینین واژەنامەیەک لە پەنا خۆیان دادەنێن و بەیارمەتی ئەو واژە نامەیەوە وەرگێڕان دەکەن. لە حاڵێکدا دەبێ وەرگێڕ بە باشی شارەزایی لە هەردوو زمانەکەدا هەبێ و ئەگەر کەڵکیش لە واژەنامە وەرگرێت بە دەگمەن و لە دەقێکی تایبەتدا جێگای گلەیی نییە، بەڵام کە تۆ بۆ وشە ساکارەکانیش تووشی گرفت بووی واتە تۆ ئەو زمانە نازانی و نابێ وەرگێڕانی لێوەبکەی، چونکە ئەوە غەدرە لە دەق و نووسەری دەقەکە. تۆ کە لە واژەنامە کەڵکت وەرگرت، لەوانەیە توشی هەڵەی زۆر زەق بی کە نەزانی، زۆر وشە هەیە چەند مانای هەیە، کە بەپێی زمانەکە و دەقەکە دەبێ باشترین مانای بۆ دابنێن. بۆ وێنە کابرا دێت لە فارسییەوە بۆ کوردی وەرگێڕان دەکات، تووشی وشەی (دوبارە) دەبێ کە بە مانای (هەمیسان)ە خراپ لێی تێدەگات و دەنووسێ (دووجار). یان بە پێچەوانەوە کە فارس زمانێک یان فارسی زانێک بێت لە کوردییەوە بابەتێک بۆ (فارسی) وەرگێڕێت تووشی وشەی (کەروێشکەکردن) دەبێت پێت وایە کە کابرا لەگەڵ زمانەکە نەژیابێت چۆنی وەردەگرێتەوە دەیکاتە (خرگوشەکردن) کە تەواو هەڵەیە.

بەسەدان دەستەواژەی وامان لە زمانەکاندا هەیە، کەوایە دەبێ وەرگێڕ بە باشی لە زمانی دەق و ئەو زمانەی کە دەقەکەی لێ وەردەگێڕێتە سەری شارەزابێ، هەر ئەو هەڵە بەرچاوانەشە کە وامان لێدەکات تووشی بەرهەم گەلێکی وەرگێڕاو دەبین دەبینین هیچ هەستێکی تێدا نییەو هیچ پەیامێکمان ناداتێ.

هەر ئەوەش دەبێتە ئولگوو و نموونە بۆ نووسەرو شاعیرەکان و پێیان وایە ئەدەبیات یانی قسەی بێ سەرەوبەرە وشتی حەلەق مەلەق کەوا نییەو سەرچاوەی ئەو بیرۆکەیەش وەرگێڕان و هەڵەکانی ئێستایە.

* ئێوە بێجگە لەوەرگێڕان شاعیریشن، وەک شاعیرێک، شیعر لەلای تۆ چێژە، یان دنیا بینی، یان بەهرە، ئەگەر هەر یەکیانە بە دوور و درێژی لەسەری بدوێ؟

– شیعر لەلای من هەستێکە. دیارە من هیچ پێناسەیەکم بۆ شیعر نییەو بە چوارچێوەیەکی دیاریکراوەوە نایبەستمەوە. بۆ من شیعر هەستێکە کە دەستم دەگرێت بینووسم. من قەت بیرم لە فۆرمی شیعرەکە نەکردۆتەوە بزانم ئەو شیعرە بەغەزەل بیڵێم یان بەشیعری نوێ بیڵێم بۆ من قەت ئەوە گرینگ نەبووە، ئەوە شیعرەکەیە کە دەستی من دەگرێت بەچی بینووسم، دەمارگرژیشم سەبارەت بە هیچ چوارچێوەیەک نەبووە من دەمەوێ جەوهەری شیعر بنووسمەوەو شێواز و قاڵب و چوارچێوە بەلامەوە زۆر گرینگ نییە.

* ئێوە وەک غەزەل نووسێک لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ناسراون، بەڵام لە وەرگێڕانە شیعرییەکانتدا زۆرتر شێوازەکانی دیکە وەردەگێڕییە سەر زمانی کوردی، ئەو جیاوازییە چۆن دەبینی و شی دەکەیتەوە؟

– هەروەک عەرزم کردی شیعر لەلای من چێژ وەرگرتنە لەو شتەی کەوا لە دەروونم دایەو دەستم دەگرێت بۆ

نووسین، بۆ هەڵبژاردنی وەرگێڕانەکانیش هەر ئەوەم لەبەر چاوگرتووە، بەڵام من غەزەلەکانی سیمینی بهبەهانیشم وەرگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی.

من ئەو بەرهەمەی بە دڵم بێ و کارم لێ بکات وەردەگێڕمە سەرکوردی، کارم بەوە نییە ئی فرووغە، ئی سۆهراب سێپێهرییە، ئی شاملوویییە، بەڵام بۆیە نەچوومەتە سەر شیعرە کلاسیکییەکانی وەکو ئی ڕەهی موعەییری و مەولەوی و حافزو ئەوانە، چونکە پێم وایە ئەوانە بۆ وەرگێڕان نابن، یان دەبێ بەوەزن و قافییەی خۆیانەوە وەریان گێڕییەوە کە ئەوکات زۆر سەختە، یان دەبێ وەزن و قافییەیان بشکێنی کە ئەو کات ئەو تامووچێژەی نامێنێ، بۆیەش من شانم نەداوەتە بەر وەرگێڕانی شیعری ئەوان.

* شیعری نەوەی نوێی ڕۆژهەڵاتی کوردستان چۆن دەبینی و دەنگە دیارەکانی ئەو بەشە لە کوردستان کێن؟

– بە خۆشییەوە شاعیری باشمان هەیە نازانم ناوبێنم یان نا، ڕەنگبێ ناوی خەڵکانێکم لە بیربچێت و دوایی گلەییم لێ بکەن، بەڵام لەسەروو هەموانەوە یوونس ڕەزاییم قبووڵە و شیعرەکانیم پێ جوانە، فەرەیدوون ئەرشەدی، محەمەد ئەحمەدی (ساماڵ)، حەمە ساڵح سوزەنی، زۆر کەسی دیکەش هەن، بەڵام زۆرجار هێندە دەگەنە بێ مانایی لە شیعردا کە جوانی شیعرەکە فەرامۆش دەکەن. من پێم وایە شیعر دەبێ لەگەڵ ئەوەی کە لە زماندا جوانی دەخوڵقێنێ و جوانی بە زمان دەبەخشێت دەبێ پەیامێکیشی پێ بێت، دەبێ هەستێکی تێدابێ بتجووڵێنێ. زۆرکەس شیعر دەنووسێ بەڵام شیعرەکانیان وەک ئەوە وایە کە تۆ لەو دەرگایە بێیە ژوورێ و لەو دەرگایە بڕۆیە دەرێ بێ ئەوەی هیچ هەستێکی لەلای تۆ دروست کردبێت.

* نەوەی نوێ لەشیعری ڕۆژهەڵات چۆن پۆلین بەندی دەکرێت، شاعیرانی ئەوڕۆ چ جیاوازییەکیان لەگەڵ شاعیرانی ڕابردوودا هەیە؟

– ئەگەر لە شاعیرانی کلاسیکەوە پێدابێین دوا شاعیرانێکی وەک هەژار و هێمن، شاعیرانێکی وەکو سوارە ئێلخانی زادەو چاوەو فاتیح شێخ ئیسلامی و قاسم موئەیەد زادە (هەڵۆ)، جەلال مەلەکشا سەریان هەڵداوە.

* ئەو دابەشکردنە بەپێی فۆرمە، یان خود بەپێی ناوەرۆکە یان بەپێی کات؟

– هەم کاتە، هەم فۆرمە، کاتێک سوارە دێت و دەست دەکات بە نووسینی شیعری نوێ بە جۆرێک لاسایی نیمایوشیج دەکاتەوە (لەسەر کێشی عەرووزی تەویل) لەسەر وەزنی هیجایی نییە وەک شیعرەکانی (شێرکۆ بێکەس و عەبدوڵڵا پەشێو)ە، بەڵکو لەسەر وەزنێکە کە نیما ئەو جۆرە نووسینەی لەشیعری فارسیدا دەست پێکرد لە دوای ئەوانیش جەلال مەلەکشا و (هەڵۆ)ش هەر لەژێر کارتێکەریی سوارە ئێلخانی زادە دان، بەڵام دواتر جەلال مەلەکشاو ئەوانی دیکە بە خوێندنەوەی بەرهەمەکانی باشووری کوردستان، ڕێچکەیەکی نوێ دەگرنەبەر. پاشان دواتر مارف ئاغایی توانی شۆڕشێک لە شیعری کوردی ڕۆژهەڵاتدا دروست بکات. پاشان دوای ئەویش یوونس ڕەزایی و محەمەد ئەحمەدی (ساماڵ) و فەریدوون ئەرشەدی و کامبیز کەریمی و حەمە ساڵح سوزەنی کە خۆیان ناو نابوو بەرەی چوارەم یان شەپۆلی چوارەم کە خۆیان جیاکردەوە. لە دوای ئەوانیش ڕەزا عەلی پوور و بەیان عەزیزی و محەمەد مۆفەقی و تاقمێک لەوانەی کە ئێستا ناویانم لەبیر نییە، ئەمانەش خۆیان لە تاقمەکەی دیکە جیا کردەوە و هاتنە سەر جۆرە نووسینێک، جۆرە فۆرمێک کە تەنیا ڕەنگە هەر بەخۆیان تێی بگەن. ئێستا کێشەی ئەوە لەنێو خوێنەرانی کورد دا هەیە کە چێژ لەو جۆرە نووسینانە وەرناگرن، تەنانەت نووسەرەکانیش ڕەنگە چێژی لێ وەرنەگرن. جا دەقێک کە چێژی تێدا نەبوو نازانم بۆ دەبێ بنووسرێ.

* باسی کاریگەریی ئەدەبی باشوورت لەسەر ئەدەبی ڕۆژهەڵات کرد، ئایا ئەو کاریگەرییە هەر ماوە یان ئێستا کەوتوونەتە ژێر کاریگەریی ئەدەبی فارسی یان توانیویانە سەربەخۆیی خۆیان بپارێزن؟

– ئێستا کەسێکی وەک یوونس ڕەزایی-مان هەیە، ڕەنگە ئەویش لەژێر کارتێکەریی زمانی فارسیدا بێت، بەڵام دیسان توانیویەتی دەنگێکی سەربەخۆ بێت، بەداخەوە تاقمێکیش بەشوێن شێوازێک کەوتوون کە لاسایی فارسەکان دەکەنەوە. فارسەکانیش لاسایی ڕۆژئاواییەکان دەکەنەوە، بێجگە لەوە کوردەکان بەزۆر وەرگێڕاوی هەڵە لەگەڵ ئەدەبی ڕۆژئاوا ئاشنابوون و

هەروەک لە پێشدا عەرزم کردن بەو شێوازەش شیعر دەڵێن. لە ڕووی کارتێکەریی وەرگێڕانی هەڵەوە بێ و شیعر بنووسن نازانم چی لێ دەردێ.

* خەڵکانێک هەن دەڵێن: (سەردەمی شیعر بەسەر چووەو شیعر باوی نەماوە)، چۆن دەتوانی بەرگری لە شیعر بکەی و بەرپەرچی ئەم قسەیە بدەیتەوە؟

– من حەق بەو خوێنەرانە دەدەم، چونکە هیچ چێژێک لە شیعری ئەمڕۆدا نەماوە دەستیان بگرێ و بیان هەژێنێ و تێکەڵ بە خۆیانی بکات بۆیە وا دەڵێن. دواییش شاعیری زۆرو بۆر زۆرە کە بابەتەکانیان بەسانایی چاپ و بڵاو دەبێتەوە. دیواری شیعر هێندە کورتە هەر کەس هەستا پێیدا هەڵدەگەڕێ، هەر ئەوە بۆتە هۆی ئەوەی خەڵک لە شیعر ماندوو بێ و هەست بەشەکەتی بکەن.

* پرۆسەی نووسین تا چەندە بە دۆخی ژیانی نووسەرەوە گرێدراوە و کاریگەریی بارودۆخ لەسەر نووسەر و قەڵەم بەدەست بە بڕوای ئێوە تاچەندەیە؟

– بە بڕوای من دەق ژیاننامەی نووسەرەکە دەنووسێتەوە، تاڵ بەتاڵ و دڵۆپ بە دڵۆپی وجوودی خۆیەتی دەیخاتە سەر کاغەزو دەینووسێتەوە. کاتێک قارەمانێک دەخولقێنێ لە بنەڕەتدا قارەمانەکە بەخۆیەتی. پێم وایە نووسراوەی هەر ئەدیبێک بە ڕۆحی خۆیەوە بەندە.

* بە بڕوای ئێوە ئەدیب لەژێر کاریگەریی دەوروبەری دایە؟

– لەژێر کاریگەریی دەروبەرو وجوودی خۆی دایە. هەرچەندە کۆمەڵ کاریگەریی کردبێتە سەر قەڵەم بەدەست، ئەوەندەش ئەو لە بەرهەمەکەیدا دەیدەڵێنێ. وەک جەرەیەک وایە کە دەوروبەرو وجوودی نووسەر ئاوەکەیەو بەرهەمەکەش ئەو دەڵاندنەیە.

* کەسانێک دەڵێن لە وەرگێڕاندا ئەفسوونی زمان دەمرێ، ئێوە کە لە بواری وەرگێڕانی شیعریشدا کاردەکەن ئەو حاڵەتە چۆن پێناسە دەکەن؟

– من لەسەر ئەو بڕوایە نیم کە بە وەرگێڕان شیعر بمرێ، کاتێک شیعر دەمرێ کە تۆ بەڕۆحەوە تێکەڵ وەرگێڕانەکە نەبوویبێتی، لەواقیعدا وەرگێڕانی خراپە کە شیعر دەکوژێت. تۆ کە سەبارەت بە دەق دەروەست نەبووی و لەبەر بەرژەوەندییەک وەرت گێڕابێتە سەر زمانی دووەم وەک (ناوبانگ) و بۆ پارە پەیداکردن ئەوکاتەیە شیعر دەمرێ.

* شاری بۆکان لەزۆربەی بوارەکانی هزری و هونەری و ئەدەبیدا شارێکە خاوەن هونەر، ئەو کۆبوونەوە هونەرییە چۆن لەشارێکدا هەڵدەسەنگێنی و هۆکارەکەی بۆچی دەگەڕێنییەوە؟

– بە بڕوای من زۆر هۆکاری ڕامیاری و مێژوویی و شارنشینی لە پشت ئەو دیاردەیەوە خۆ دەنوێنێ کە شیکردنەوەی ئەو باسە لە باسە سەرەکییەکەمان دوور دەخاتەوە. دەبینین ئەوشارە بۆتە هۆی سەرچاوەی زۆر هونەری کوردی لە ڕۆژهەڵات و چوارپارچەی کوردستان بۆ وێنە یەکەم ڕۆمانی کوردی لەوێ دەنووسرێ. یەکەم چیرۆکی مۆدێرن لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەر سەر بەو شارەیە، یەکەم شاعیرێک کە بەشێوازی نوێ شیعر دەنووسێ هەر خەڵکی ئەم شارەیەو... تاد.

* گۆڤاری ڕامان دەمێکە توانیوویەتی ساباتێکی پڕ دەسکەوت بێ بۆ قەڵەم بەدەستەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بە بڕوای ئێوە کاریگەریی ڕامان لەسەر بەرەوپێشچوونی ئەدەب و هونەر لەو دیوەی کوردستان تا چ ڕادەیەکەو چۆنە؟ یان دەبێ چ بکرێت تاکو پردی پێوەندی ڕۆشنبری لەنێوان ئەو دوو پارچەیەی کوردستاندا قایمتر بکرێت؟

– گۆڤاری ڕامان لە سەرەتای دەست پێکردنییەوە بەردەوام بەدەست نووسەرانی ئەودیو گەیشتووە. جاری وابووە بە کەمی گەیشتووە، جاری وابووە زۆرباش پێمان گەیشتووە، بەڵام بەگشتی بەتامو چێژەوە لە یەکتریان وەرگرتووە و خوێندوویانەتەوە. ڕامان بەخۆشییەوە لەباری ناوەرۆک و فۆرمەوە جار لەگەڵ جار جوانترو بەهێزتر بووەو دانەبەزیوە. لەبارەی خزمەت کردنیشییەوە تاڕادەیەکی زۆر لەگەڵ ڕۆحی قەڵەم بەدەستان سازگار بووەو توانیویەتی ببێتە پردێکی پێوەندی باش بۆ هەردوولامان. ڕامان گۆڤارێکی گەورەیەو زۆر بوار دەگرێتە خۆی و بەشی هەموو کەسێکی تێدایە. هەر ئەوەش بۆتە هۆی ئەوە کە تاڕادەیەکی زۆر خزمەتی بە ڕۆشنبیری هەو دووپارچەکەی کوردستان کردبێت.

* چ ڕەخنەو پێشنیارێکت بۆ باشترکردنی گۆڤاری ڕامان هەیە؟

– بە دڵنیاییەوە ڕۆڵی ڕامان لەبەرەو پێشەوە بردنی ئەدەبی گشتی کوردی زۆر و پڕ دەسکەوتە، بۆ وێنە ئێمە لەو دیو تەنیا گۆڤارێکمان هەیە کە ئەویش (مەهابادە) (سروە) ئێستا بە چوار مانگ، پێنج مانگ ژمارەیەکی بڵاو نابێتەوە، هەروەک ئەوە وایە بڵێین نییە. (مەهاباد)یش ناتوانێ وەڵام دەرەوەی ئەو هەموو قەڵەم بەدەستە بێت. بەدڵنیاییەوە لە پارچەکانی دیکەش ئەو کێشەیە هەیە.

ڕامان دەبێ لەوە زیاتر سینگی بۆ بابەتی پارچەکانی دیکە ئاوەڵا بکات. ڕامان ڕۆڵ و ئەرکێکی مێژوویی لە ئەستۆ گرتووە.

* بۆ پەرەپێدان و قایمترکردنی پێوەندی ڕۆشنبیری ئەو دووپارچەیە بەگشتی بەبڕوای ئێوە چی بکرێت باشە؟

– ئەگەر بکرێت تەواوی گۆڤارەکانی هەرێمی کورستان بتوانن بەشێوەیەکی فەرمی و نافەرمی بگاتە ئەودیو و بڵاو بکرێنەوە دەتوانن ئەو بۆشاییە پڕ بکەنەوەو ببنە لەمپەرێکیش بۆ بەرپەرچدانەوەی هێرشی زمان و کولتووری بێگانەکان بۆ سەر زمان وکولتووری کوردی. ئێستا پۆست کردن لەلای ئێمە باشترین ڕێگایە کە دەکرێت بەرهەمەکانی ئێرە بگەیەنرێتە دەستی قەڵەم بە دەستەکانی ئەودیو، ئەو کارەش بەسانایی جێبەجێ دەکرێت. یان کتێب فرۆشی شارەکان دەتوانن ببنە پردێکی باش بۆ ئەو ئەرکە پیرۆزە، بەڵام لە بڵاوکردنەوەدا دەبێ خوێنەری ئاساییش لەبەرچاو بگیرێت و ڕێگەیەک بۆ گەیشتنی بڵاوکراوەکان بەدەستی ئەوان بدۆزرێتەوە.

* ئێوە ماوەیەکی زۆرە لەسەر فەرهەنگۆک و ڕێزمان و ڕێنووسی کوردی کاردەکەن، دۆخی ئێستای زمانی ڕۆژنامەنووسی کوردی چۆن هەڵدەسەنگێنی و بۆ باشترکردنی ئەو دۆخە چ پێشنیارێکتان هەیە؟

– بە بڕوای من دەبێ ئێمە زمانێکی یەکگرتوو هەڵبژێرین، چ لەباری ڕێزمانەوە چ لە باری جوانیناسییەکانی ڕێزمانەوە. دەبێ زمانێک بگرینە پێش تەواوی ڕاگەیاندن و پەروەردە لەسەری ساخ ببنەوە، ئەوەش کاری کۆڕێکی زانیارییە. ڕێزمان سەرچاوەی زمانە. بۆ نموونە زمانی فارسی کە دەبینن بەردەوام ڕوو لە گەشەیە هۆکارە سەرەکییەکەی چاکسازی ڕێزمانەکەیانە کە لە هەموو لایەکەوە خۆیان پێوە خەریک کردووە. ئێمەش دەبێ بەشێوەیەکی جیدی دەست پێبکەین. ئەو پاشاگەردانییە دەبێ تەواو بێت، دەنا ماڵمان کاول دەکات. لە نووسین بۆژۆمان دەکات.

* ڕۆژنامەنووسی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە چ ئاستێک دایەو تا چەندە توانیویەتی قەڵەمە ڕەسەنەکان لە دەوری خۆیان کۆبکەنەوە؟

– بەخۆشییەوە ئێستا بزاڤێکی باش لە ئارادایە، هەرچەند کوێت و بەندو داخرانی زۆربەی گۆڤارو ڕۆژنامەکان لە کاتێکدا کە خەریکن وردە وردە گەشە بکەن زۆرە. ئێستا لەوێ (ڕۆژهەڵات) دەردەچێ، (پەیام کوردستان) دەردەچێ، (سیروان) دەردەچێ و... زۆر گۆڤار لەودیو دەبینرێت کە جێگای دڵخۆشی و دەست خۆشانەیە کە هەر کامیان تاقمێکی لە نووسەران بە دەوری خۆی کۆکردۆتەوە کە تێیدا بەرهەم بڵاودەکەنەوە. بۆ گۆڤاریش ئەوە (سروە) و (مەهاباد) هەن کە هیوادارم (سروە)ش وەکو جاران بگەشێتەوەو لەو قەیرانەی ئێستا تێی کەوتووە خۆی دەرباز بکات.

* ئایا بڕوات بە جیاکردنەوەی شاعیر لە شیعرو نووسەر لەبەرهەم هەیە؟ ئەگەرنا، چۆن ئەو دوانە لێک گرێ دەدەیتەوە؟

– من لەسەر ئەو بڕوایەم کە دەق تا کاتێک بڵاو نەبۆتەوە هی نووسەرە، پاشان لەو جیایە و بەخۆی دەژی و سەربەستەو پێویست بە ڕاڤەی نووسەر ناکات و بەخۆی دەقەکە بەرگری لەخۆی دەکات.

* داهێنان یانی چی؟ ئایا داهێنەر هاوکات ڕووخێنەرە، یان دروستکەر و پڕکەرەوەی بۆشاییەکانی زمان و کولتوورە یان بە جیاوازی دەبینی؟

– هەر قوتابخانەیەک کە لە ئەدەبیاتی جیهانیدا دەست پێدەکات، لەسەر بنەمای ئەدەبی ڕابردوو و بەرەخنەو چاکسازی لەوانەوە پەرە بەکاری خۆی دەدات. ڕووخاندنی پشت سەر، واتە لەناوبردنی شوناسی خۆتە. داهێنان یانی کامڵ کردنی ڕابردوو بە باشترین شێوەی گونجاو.

قەت ڕووخاندنی قەڵەم بەدەستانی بەر لە خۆت تۆ گەورە ناکات و پێی گەورەنابی و بەوەش ناڵێن داهێنان. سووک کردنی خەڵک هونەر نییە. پەرەپێدان؛ هونەرو داهێنان و ڕووخاندنی هەڵە، سێ شتی لێک جیاوازن. هونەر وەک زنجیر وایە پێکەوە وەسڵە، تۆ بتەوێ لە

ئەدەبی نوێی کــوردی تێــبگەی دەبێ ئاگـاداری ئەدەبی کلاسیک بی. هەر چەندە لە ئەدەبی کوردیدا هەڵکەوتەکە جـۆرێکی دیکەیە، واتە ئێـــمــە بەر لە کـــلاسـیــک، بەیتـەکـانمان هەیە کـە زۆر لە شـیـعـری نوێ نزیکە بە جۆرێک کە دەکرێ بڵێین شیعری نوێ درێژەی بەیتە کە کانگاکەی لە کولتووری کوردییەوە هەڵقووڵاوە. تۆ کە سـەیری (بەهارە)و (پاییـزە)و (گـەلۆ) دەکـەی هەست دەکەی ئەمانە بەپێی سەردەمی خۆیان شیعری نوێن. حەیرانیش هەروەها. من پێم وایە شیعری کلاسیک لەلای کورد تازەترە تا شیعری نوێ.

* ئەرکی ڕەخنە لە ئەدەب و هونەری کوردیدا لە چ ئاستێکدا دەبینی و تا چەندە توانیویەتی لەبەرەو پێشەوە بردنی ئەو ڕەوڕەوەیەدا سەرکەوتوو بێ؟

– ڕەخنە لە باشووری کوردستان باشتر گەشەی کردووەو بەخۆشییەوە زۆرە، بەڵام لەلای ئێمە تازە خەریکە گەشە دەکات کەسانێکی وەکو عەبدولخالق یەعقووبی و عەلی قاسمی و عومەر مەحەممەدی و ڕەهبەر مەحموود زادەو ئەوانە هاتوون شەپۆلێکیان لە بواری ڕەخنەدا وەڕێ خستووە کە جێگای هیواو دڵخۆشییە بۆ داهاتووی ئەدەبەکەمان. ئەگەر بەدروستییەوە ڕەخنەگر ئاوڕ لە دەق بداتەوەو نان بە قەرزدان لە گۆڕێدا نەبێ، هیوام زۆرتر دەبێ بە بەرەو پێشەوە چوونی دەقە باشەکان، چونکە ڕەخنە لەواقیعدا سەر لەنوێ بەرهەم هێنانەوەی دەقە. ڕەخنەگر، نووسەر بە خەڵک دەناسێنێ و بەردەنگی ڕاستەقینەی بەرهەم ئەوە. ڕەخنە دەروازەی دەقە بۆ ناساندنی بەخوێنەر. ڕەخنە سنووری دەقی، بەهێز و لاوازە.

* ڕۆڵی ئەنجوومەنە ئەدەبییەکان لەسەر ئەدەبی ڕۆژهەڵاتی کوردستان تا چەندەیەو ئایا تێپەڕبوونی کات ئەو ڕۆڵەی لێ نەستاندوونەتەوە؟ بەگشتی ئێستا لە چ ئاستێکدا کار دەکەن، بەتایبەتی ئەنجوومەنی ئەدەبی بۆکان چۆن دەبینی؟

– ئەنجوومەنە ئەدەبییەکان زۆرتر لەساڵی ١٣٧٢وە دەستیان بە کارکردووە، بەتایبەت ئەنجوومەنی ئەدەبی بۆکان لەساڵی ١٣٧٣وە دەستی بەکارکردووە.

لەسەرەتاوە زۆر نووسەرو شاعیر لەوێوە هەڵقووڵێن و بووە هۆی پێوەندی قەڵەم بەدەستانی شارەکانی کوردستان پێکەوە. بە بڕوای من خزمەتی باشیان کردووە بە ئەدەبی کوردی لەو پارچەیەی کوردستاندا. ئێمە بە هۆی ئەنجوومەنەکانەوە بووینە بنەماڵەیەکی ئەدەبی، لە کاتێکدا پێشتر لە شارێکیشدا یەکترمان نەدەناسی، بەڵام بەداخەوە ئەمڕۆکە کەمێک دووبەرەکی و تاقم خوازی کەوتۆتە نێو ئەنجوومەنەکان، ئەوەش بۆتە هۆی لاوازبوونیان. ئەنجوومەنی بۆکانیش هەر تووشی ئەو قەیرانە بووە.

* لە کۆتاییدا ئەگەر قسەیەکی تایبەتیت مابێ؟

– سوپاسی گۆڤاری ڕامان دەکەم بۆ ڕەخساندنی ئەو دەرفەتەو لێرەوەش بە دەرفەت دەزانم داوا لە قەڵەم بەدەستەکان بکەم کە بەهانای زمانەکەمانەوە بێن و لەو پاشاگەردانییە ڕزگاری بکەن و ئامانجمان خزمەت کردن بێت. هیوام بینینی گەشەی بەردەوامی زمانی کوردییە.

– ئەمین گەردیگلانی لە ساڵی ١٩٧٠ لە ئاوایی گەردیگلان سەر بە شاری بۆکان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەدایک بووە. تا ئێستا ئەو کتێبانەی پێشکەشی کتێبخانەی کوردی کردووە:

١- تاپۆی وەرزێکی سەوز ١٩٩٧

٢- شەوەژانی ئەستێرەیەک ٢٠٠١

٣- مەرگە خەون ٢٠٠٣، کە ئەو کتێبانە کۆمەڵە شیعرێکی عەرووزی و ئازاد لەخۆ دەگرێت.

– ئەمین گەردیکلانی بێجگە لە شیعر بەشێوەیەکی بەردەوام کاری لەسەر کۆکردنەوەی وشەو قامووسی کوردی و نووسینی چیرۆک و وەرگێڕان لە فارسییەوە بۆ کوردی کردووە.

ئەو کتێبانەی لە فارسییەوە وەرگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی:

١- دیسان لەو شەقامانەوە، نووسینی بیژەن نەجدی، ٢٠٠٦،

٢- تەپڵی ئاور، نووسینی کۆمەڵێک چیرۆکنووسی بیانی، ٢٠٠٦

– بەشێوەیەکی بەردەوام هاوکاری و چالاکی ئەدەبی لە گۆڤارەکانی ڕامان، ئاینده، سەردەم، سروە، ئاوێنە، مەهاباد-دا درێژە پێداوە.